

N. Emrah Aydınlat
Helsinki Üniversitesi
Bahçeşehir Üniversitesi
İktisat felsefesi
aydinlat@gmail.com

İktisadı Adabıyla Öğrenmek

İktisatta bütün konular birbirine bağlı. Tüketim, yatırım, kamu harcaması, GSYH, para arzı, faiz falan derken bir de bakıyorsunuz ki birkaç hafta içinde bütün konular biraraya gelmiş IS-LM diye bir şeye dönüşmüş. İktisadı adabıyla çalışmak bu yüzden önemli. Sindire sindire, yavaş yavaş çalışacaksınız.

Eyy iktisat öğrencisi! Günlerden o gün. İktisat final sınavı geldi çattı. Sabaha sınavına gireceksiniz ve bir gram iktisat çalışmış değilsiniz. Ama ara sınavda ve derslerin dinlediğiniz kısmında gördüğünüz kadarıyla iktisatta fazla zor bir şey de yok. Altı üstü birkaç grafik. Birkaç da denklem. Ah tabii bir de şu meşhur varsayımlar: Rasyonel insan, marjinal fayda, ölçeğe göre sabit hayaller...

WhatsApp grubunda yazılanlara bakıyorsunuz arkadaşlarınız panik halinde! Bir mesaj da siz atıyorsunuz. “Yüksek Sınav Kurulumuz, öğrenci haklarını koruyan uluslararası sözleşmeler gereği evde hazırlanan mühürsüz sınav kağıtlarının da kabulüne karar vermiştir 😊”

Esprilisiniz ama azimlisiniz de! Finalde iktisada giriş dersini verip güzel bir tatil yapacaksınız. Planınız

bu! Tabii sebepsiz yere bir KHK ile öğrencilikten ihraç edilmezseniz!

Hazırlıklara başladınız.

İktisada giriş kitabını şöyle güzelce masaya koydunuz. En afili grafiğin olduğu sayfayı açtınız. Yanına, derste süper not tutan arkadaşınızdan fotokopisini aldığınız notları yerleştirdiniz. Kareli defteri de bir yerinden açarak ders notlarıyla kitabın yanına koydunuz. Tükenmez kalem, fosforlu kalem, grafik çizmek için 07 uçlu kurşun kalem, silgi... Bunları da masaya yerleştirdiniz. Sonra içeriye gidip bir kahve yaptınız. Kahvenin yanında tüketmek üzere annenizin yaptığı kurabiyeler, kremalı bisküvilerden birkaç adet ve gece geç saatlerde ihtiyaç olabilir diye iki paket de çikolata aldınız. Bunları da masanın uygun bir yerine yerleştirdiniz. Masa hazır gibi.

07 uçlu kalemi alıp kitaptaki grafi-

ğın aynısını kareli defterin açık sayfasına çizdiniz ve üzerinden tükenmez kalem ile geçtiniz. Grafiğin altına arz ve talep denklemlerini özenle yazdınız. Önemli gördüğünüz birkaç şeyi de deftere not edip, ‘arz’, ‘talep’ ve ‘denge’ kelimelerinin üzerini sarı fosforlu kalemle, denklemleri de yeşiliyle boyadınız. Şimdi masa biraz daha hazır gibi.

Kahvenizden bir yudum alıp, kurabiyenizi yedikten sonra, çikolata paketlerini iktisat kitabınıza diyagonal bir biçimde yerleştirdiniz. Not defterini, ders notlarının biraz daha sağına aldınız. Kahveyi ise masanın sağına koydunuz. Tamam şimdi oldu. Artık masanızın fotoğrafını WhatsApp’ta ve Instagram’da paylaşabilirsiniz. Ve paylaştınız:

“Çilingir sofrasını kurdum 😊”

Aslında düşünürseniz, gerçekten de yaptığınız şeyin rakı masasına hazırlıksız oturup, adabına uymadan içki içmekten farkı yok.¹ Zil zurna sarhoş olan yabancı damat, rakı masasında kendini kaybedip halaya katılan yabancı misafir... Bunlar artık folklorik hikayeler. Hepsinin morali aynı: Rakıyı öyle bilip bilmeden içersen rezil olursun! Ertesi gün zaten baş ağrısı ve pişmanlık! İşte iktisat da biraz rakı gibidir. Adabına uymadan çalışırsanız rezil olursunuz. Masayı güzel donattınız, niyet ettiniz, çalışacaksınız ama bir seferde bütün dönemin konularını çalışıp geçmeyi ummak sadece sizin hüsnükuruntunuz. Koca rakı şişesini kafaya dikip ayık kalmayı beklemek ne kadar gerçekçiyse sizin iktisat öğrenmeyi beklemeniz de o kadar gerçekçi.

Peki İktisat Nasıl Tüketilmeli? Nasıl Öğrenilmeli?

İktisat derslerindeki her konu tek başına pek kolay görünür. Hele hele ilk derslerde iktisadın ilkeleri işlenirken, söylenenler “iktisat iktisat diye bizi korkuttukları şey bu muymuş!” demenize neden olur. Sonuçta nedir? Altı üstü akılcı kararlar alan, marjinde düşünen (yani her ek birimin fayda ve maliyetini değerlendiren) bilgisayar oyunu kahramanı gibi bir mahlukatın davranışlarını inceliyorsunuz. Bu mahlukat yeri geliyo elma ile armut, yeri geliyor pizza ile kola arasında tercih yapmaya çalışıyor. Kaç dilim pizzayı kaç bardak kola ile tüketeyeğine karar veriyor. Sınırlı miktarda bir parası var. Yani bütçesi kısıtlı. Çoğu aza tercih ediyor. Falan filan. Atla deve değil. Sonra benzer grafiklerle firma davranışını in-

celiyorsunuz. Aynı grafiğin kahverengisi. İlk bakışta korkacak bir şey yok gibi. Ama var!

İktisat sınavlarının pekçok öğrencinin kabusu haline gelmesinin temel sebebi şu: İktisatta bütün konular birbirine bağlı. Tüketici tercihlerinden talep eğrisine, firma davranışlarından arz eğrisine ulaşıyorsunuz. Arz ve talep, esneklik falan gibi konulardan bahsederken arka planda tüketiciler n’örtüyor, firmalar nasıl düşünüyor bilmeniz lazım. Makro da aynı. Tüketim, yatırım, kamu harcaması, GSYH, para arzı, faiz falan derken bir de bakıyorsunuz ki birkaç hafta içinde bütün konular biraraya gelmiş IS-LM diye bir şeye dönüşmüş. Bir anda o minik, tatlı ve ilk bakışta bir numarası olmayan konular, merkez bankası kararları hakkında yorum yapmanıza imkan veren bir şeye dönüşmüş. İşte bu noktaya geldiğinizde eğer daha önce her konuyu sindire sindire anlamadıysanız, derste ne olup bittiğini anlama imkanını da kaybediyorsunuz. İktisadı adabıyla çalışmak bu yüzden önemli. Sindire sindire, yavaş yavaş çalışacaksınız. Bir konuyu tam manasıyla anlamadan ötekine geçmeyeceksiniz. Yoksa çarpıyor!

Peki nasıl sindire sindire çalışacaksınız? İktisat öğrenmenin üniversitede bir başka konuyu öğrenmekten pek bir farkı yok. Nasıl bir gecede fizikçi, cerrah veya piyanist olamıyorsanız, bir gecede iktisatçı da olamazsınız. Ama iktisat ilk bakışta kolay gibi görüldüğü için ve herkes gündelik hayatında bir şekilde iktisadi konulara atıf yaptığı için kolay gibi görünüyor. Mesela, hiç iktisat bilmeyen bir siyasetçi kameraların önüne çıkıp iktisatta devrim niteliğindeki sözleri büyük bir kendine güvenle söyleyebiliyor. TV programlarında finansçılar, piyasa ona tepki verdi, buna tepki verdi, piyasalar çıldırdı gibi yorumlar yapıp sanki piyasaları anlamak çok kolaymış gibi bir izlenim oluşturuyorlar. Ha tabii konu “dolar ne olacak?” gibi bir soru olduğunda eş, dost, akraba, artık etrafınızda kim varsa bir görüş bildiriyor. Bütün bunların sonucunda, iktisat öğrencileri iktisadı şıp diye öğrenebilecekleri izlenimini ediniyorlar. Sonuçta iktisat bilmeden ekonomi yönetilebiliyorsa, ne kadar zor olabilir yani? Değil mi? Özetle kimse bir gecede piyanoda Sorabji’nin Opus Clavicembalisticum’unu çalmayı veya nükleer fizik öğrenmeyi düşünmezken, iktisat öğrencileri bir gecede para ve maliye politikalarının inlerine girmeyi hayal edebiliyor. Ancak, bu mümkün değil. Evet

piyano çalmak iktisat öğrenmekten daha zor ama iktisat öğrenmek için de sabırla çalışmak gerekiyor. Peki sabırla çalışıyorsunuz ama anlamıyorsunuz, ne yapacaksınız? Çok kolay: Soru soracaksınız. Hatta daha radikal bir şey söyleyeyim: Anladığınızı sandığınız zaman da soru sormanız gerekiyor. Çünkü gerçekten anladığınızı sanmış olabilirsiniz! Gerçekten anlamak için bol bol soru sormak gerekiyor. Önce kendinize soru sorarak başlayın: Bu neden böyle? Başka türlü olabilir miydi? Cevapları bulmanız için okumanız ve başkalarına danışmanız gerekecek. Bu güzel. Dolayısıyla, kafanıza yatmayan ne varsa sorun. Özellikle hocanızın yakasını bırakmayın. “Hocam rasyonel insan diyorsunuz da insanlar böyle rasyonel değil, bu varsayımı neden yapıyoruz?” diye soracaksınız. “Hocam, peki taleple arz aynı anda artarsa ne olur?” diye soracaksınız. “Merkez Bankası faizleri arttırmadan enflasyonu düşürebilir mi? Enflasyon sonuç, faiz neden midir? Yoksa faiz sonuç, enflasyon mu sebeptir?” diye soracaksınız. Dediğim gibi aklınıza yatmayan ne varsa soracaksınız.

Soru sormak kolay bir iş gibi görünebilir ama düşünün, sınıfınızda soru soruluyor mu? Pek sorulmuyor değil mi? Öğrencilerin bir kısmı ders bitse de gitsek derdinde. Yoklamaya imza atmak için gelmişler. Ötekiler ise hocanın anlattıklarını düşünmeden not etmekle meşgul. Kimse sorgulamıyor. Kimse “yahu bu hoca belki bizi kandırıyor” demiyor. Herkes, ne anlatılıyorsa onu not edip ezberlemek derdinde. Ha haksızlık etmeyelim birkaç soru soruluyor: Hocam sınavda ne çıkacak? Hangi konulardan sorumluyuz? Vb.

Sakin yanlış anlamayın. Sorun sizde demeye çalışmıyorum. Sorun bizde. Hepimizde. Eğitim sistemimiz (birkaç istisna okul dışında) öğrencileri ezberlemeye yöneliyor. Bu da yetmezmiş gibi soru sormak, sorgulamak ve eleştirmek ayıp sayılıyor. Öğrencinin hocaya itiraz etmesinin, soru sormasının ve dolayısıyla öğrenmesinin önü bu şekilde kesiliyor. Tabii kabul etmek gerekir ki, öğrenciler soru sormayınca, hocalar da bayağı bir rahatlıyor. Her sene aynı şeyleri anlatmaya başlıyorlar. Okuması kolay olduğu için başarıyı test sınavlarıyla ölçüp, dönem sonunda da sınıfın başarı oranını okul yönetiminin belirlediği seviyeye çekip ders konusunu bir sonraki döneme kadar kapatıyorlar. Eğer şanslı

bir öğrenciyse, bunu yapmayan bir hocadan ders alıyorsunuzdur. Şansızsanız yapacağınız tek şey var: İtiraz etmek. Anlamadım demek. Soru sormak. Gerekirse ek makale ve kitaplar okuyup hocayı derse hazırlanmadan geldiğine pişman etmek. Rahata alışmış biz hocaları şöyle iyice bir sarımadığımız sürece iktisat dersleriyle kafa bulmaya, öğrenmiş gibi yapmaya devam edeceksiniz. Bu sebeple, artık bir hashtag mi açacaksınız, facebookta bir grup mu kuracaksınız, Change.org’da bir kampanya mı başlatacaksınız, ne yapıyorsanız yapın ve iktisat eğitiminin ülkemizdeki bu kurulu düzenine itiraz edin. “Böyle bir şey olabilir mi?” demeyi bırakın, harekete geçin. Tüm iktisat öğrencileri birleşin ve artık soru sormaya başlayın! Biliyorum okulunuzda size destek olacak iktisat hocaları var. Onlardan destek alın. Hatta onları biraz da motive edin, el üstünde tutun. Ne de olsa nesli tükenmek üzere olan bir hoca türünden bahsediyoruz :)

Dünyada iktisat eğitimi ile ilgili tartışmalar var, belki duymuşsunuzdur. Önce öğrenciler itiraz etti. Sonra da herkes tartışmaya başladı. Acaba iktisat eğitimi çoğulcu mu olmalı, derslerde anaakım dışındaki düşünce akımları anlatılmalı mı? Acaba matematiğe çok mu yüklendik, biraz da tarih ve felsefe mi öğresek? Bunlar gibi soruların cevapları tartışılıyor. Siz de bu tartışmalara katılın. Okuma grupları kurun, literatürü takip edin, tartışın, başka okullardaki iktisat hocalarını davet edin, onları da dinleyin, onlara da soru sorun. Bu tartışmaları okurken ve tartışırken de soru sormayı, şüphe etmeyi bırakmayın. Öğrenmenin tek yolu bu.

İktisat çalışmak için kurduğunuz o masayı gelecek sefer daha erken kurun. Arkadaşlarınızı davet edin. Tartışın, okuyun, soru sorun. Hocanızı da biraz teşvik edin. Güncel tartışmaları sınıfa taşıyın, dünyada ne oluyor ne bitiyor biraz anlatsın. Sadece ders konularını anlatmakla yetinmesin. Bir de sorun bakalım, şu bizim Merkez Bankası bu sıralar ne deneyler yapıyor.

Son Notlar

- 1 Bu içki benzetmesini ünlü bir iktisatçının yazısında okumuştum ama kaynağı maalesef bulamadım.